

KUR'AN'DA "DÂBBETÜ'L-ARZ"

Hüseyin ÇELİK*

Özet

Bu makalenin konusu Dâbbetü'l-Arz meselesidir. Kıyametten önce, kıyamet alâmeti olarak ortaya çıkacağı zikredilen Dâbbetü'l-Arz'ın ne olduğu hakkında değişik görüşler zikredilmiştir. Bu görüşler içerisinde en tutarlı olanı, onun bir insan olması şeklindeki görüştür. Toplumda dine karşı ilgi azalıp, bozulmalar başlayınca ortaya çıkacak ve onları dine davet edecek bir insan olabilir.

Anahtar Kelimeler: Dabbetü'l-Arz, Canlı, Kıyamet, Alâmet, Mühür.

THE "DÂBBETU'L-ARZ" IN THE QUR'AN

Abstract

The subject of this article is Dâbbetü'l-Arz. Before the Day of Judgment, Judgment will occur as a sign of different opinions about what is mentioned in Dâbbetü'l-Arz referred to. The most consistent thing in these views, it is the opinion of a human being. When the religious feelings of the community decreased and society breaks down, he may arise and invite them to religion.

Key Words: Dâbbetü'l-Arz, Live, The Day of Judgment, Omen, Seal.

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.
(huseyin.celik@gop.edu.tr).

Giriş

Dâbbe ve arz kelimelerinden müteşekkil olan دابة الأرض “Dâbbetü’l-arz”, Kur’an’da sadece Neml ve Sebe surelerinde geçerken müstakil olarak “dâbbe” 12, “arz” ise 461 yerde geçmektedir.

Dâbbe kelimesinin aslı دَبَّ “debebe” olup, yavaş yavaş ve sessizce yürümek anlamındadır. Suyun bedene sirayeti için دَبَّ القَرَابِ فِي الْجَسَمِ , hastalığın bedene yayılması için ise دَبَّ السَّقَمِ فِي الْجَسَدِ ifadeleri kullanılır¹. Bir kavim düşmanın üzerine süratlice değil de yavaş yavaş gidişini anlatmak için دَبَّ الْقَوْمُ إِلَى دَبَّ الْعَذَابِ الْمُهَيَّنِ denir².

Yerde yürüyen her canlıya Dâbbe denilmekle birlikte³ binek hayvanları için kullanımı daha yaygındır.⁴

Kur’an’da “Dâbbetü’l arz” tabiri şu iki ayette geçmektedir:

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّكُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْشَأَهُ فَلَمَّا خِرَّ تَبَيَّتَ الْجُرُثُ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْقَيْتَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ

“Sonra onun ölümüne hükmettiğimiz zaman, (dayandığı) âsâsını yemekte olan ağaç kurdundan başkası onun ölümünü göstermedi. Bu suretle (kurdun yediği âsâ kırılıp da, uzun müddet ona dayalı duran Süleyman’ın cesedi) yere yıkılınca anlaşıldı ki, cinler gaybı bilmiş olsalardı, o zilletli azabın (o meşakkatli çalışmanın) içinde kalmazlardı.”⁵

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ

“(Kıyametin kopmasına dair) o söz başlarına gelince, onlara yerden bir Dâbbe çıkarırız ki o, insanların âyetlerimize kesin olarak inanmadıklarını kendilerine söyleyecektir. (Artık tevbe kapısı kapanmış olup gerçek inananla inanmayan ortaya çıkacaktır)”⁶.

İlk ayette geçen “Dâbbetü’l-arz” Süleyman (as)’ın asasını yiyen “ağaç kurdu”dur. Rivayetlere göre Süleyman (as) Beyt-i Makdis’in inşası esnasında ölümünü cinlere bildirmemesi için Allah’a dua eder⁷. Allah da onun duasını

¹ İbn Manzur, Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü’l-Arab*, İran, Kum: 1405 h., I/369; el-Firûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakup, *el-Kâmûsü’l-Muhîd*, Beyrut: Darü’l-Ma’rife, 2005, s. 411.

² İbn Manzur, *Lisânü’l-Arab*, I/369.

³ İbn Manzur, *Lisânü’l-Arab*, I/369; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhîd*, s. 411.

⁴ İbn Manzur, *Lisânü’l-Arab*, I/370; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhîd*, s. 411.

⁵ Sebe, 34/14.

⁶ Neml, 27/82.

⁷ es-Sanânî, Abdurrezzak b. Hemmâm, *Tefsîrü’l-Kurân*, Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, Tarihsiz, II, 128.

kabul eder ve öldükten sonra mihrabında dayalı olarak kalır⁸. Cinler de Süleyman (as)'ın öldüğünü, bir yer kurdunun, asasını yiyip yere düşünceye kadar fark edemezler⁹.

İkinci ayette geçen "*Dâbbetü'l-arz*" ise, kıyamet alametlerinden biri olarak zikredilen¹⁰ ve Kur'an'ın mutlak müteşabih konularındandır¹¹. Kıyamet alametlerinden olan *Dâbbetü'l-arz* Neml suresinde açık bir şekilde ifade edilirken, Enâm suresi 158. ayetinde ise dolaylı olarak ele alınmıştır. "(Ey Muhammed!) Onlar (iman etmek için) ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini ya da Rabbinin bazı âyetlerinin gelmesini mi bekliyorlar? Rabbinin âyetlerinden bazısı geldiği gün, daha önce iman etmemiş veya imanında bir hayır kazanmamış olan bir kimseye (o günkü) imanı fayda vermez. De ki: "Siz bekleyin. Şüphesiz biz de bekliyoruz."¹² ayetinde kıyametten önce kıyamet alameti¹³ olarak ortaya çıkacağı zikredilen alametlerden birinin de *Dâbbetü'l-arz*¹⁴ olduğu zikredilmiştir. Hadis-i şerifte de on alametin çıkmadan kıyametin kopmayacağı ifade edilmiş ve "*Dâbbetü'l-arz*" da bunlar arasında yer almıştır.¹⁵

Bizim üzerinde duracağımız asıl konu, Neml suresinde kıyamet alameti olarak zikredilen "*Dâbbetü'l-arz*"dır. Bu ayeti incelediğimizde şu hususlara vurgu yapıldığını görmekteyiz:

⁸el-Firuzâbâdî, Mecidüddin Muhammed b. Yakup, *Tenvîrü'l-Mikbâs min Tefsîri İbni Abbâs*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008, s. 452.

⁹ el-Firuzâbâdî, *Tenvîrü'l-Mikbâs*, s. 452; Mücahid b. Cebr, Ebu'l-Haccâc, *Tefsîr-ü Mücahid*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005 s. 218; es-Es-Sanânî, *Tefsîr-ü'l-Kurân*, II, 128.

¹⁰Müslüm, "Fiten", 40; Ebû Davûd, "Melâhim", 12.

¹¹ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, İstanbul: İFAV, 2011, s. 169.

¹² En'âm, 6/158.

¹³Müslim, "İman", 249; İbn Atıyye, Ebu Muhammed Abdulhak b. Atıyye el-Endülisî, *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Beyrut: Dar-ü İbni Hazm, 2002, s. 678; er-Razi, Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut: Darü'l-Fıkr, 2005, XIV,7; Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *Medâriku't-Te'vîl ve Hakâiku't-Tenzîl*, İstanbul: Pamuk Yayınları, Tarihsiz II, 42; Beydâvî, Nasuruddin Ebu Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, Beyrut: Dar-ü Sâder, 2001, I, 329; el-Kelbî, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ahmed b. Cüzeyy, *et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995, I, 293; es-Seâlebî, Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf Ebî Zîr, *el-Cevâhirü'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâr-ü İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, II, 533; eş-Şirbînî, Muhammed Ahmed el-Hatîb, *es-Sirâcü'l-Münîr*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004, I, 531; es-Sâvî, Şeyh Ahmed, *Haşiyetü's-Sâvî alâ Tefsîri'l-Celâleyn*, Beyrut: Darü'l-Fıkr, 1998, II, 372.

¹⁴ Tirmîzî, "Tefsîr-ü Sure", 6: 9; İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, s. 679; Tabersî, Ebu Ali el-Fadl el-Hasan bin el-Fadl, *Mecmau'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997, IV, 157; el-Geylânî, Muhyiddin Abdulkadir, *Tefsîr-ü'l-Geylânî*, Beyrut: Darü'l-Kutübi'l-İlmiyye, 2009, II, 62; eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-Münîr*, I, 531; es-Savî, *Haşiyetü's-Savî*, II, 373; el-Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîr-ü'l-Merâğî*, Beyrut: Dar-u İhyâu't-Türâs, Tarihsiz, VIII, 82; et-Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut: Dar-ü İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, 2006, VII, 322.

¹⁵ Müslim, "Fiten", 39; Tirmîzî, "Fiten", 21.

1. Dâbbetü'l-arz'ın çıkışına sebep olan sözün gerçekleşmesi,
2. Dâbbetü'l-arz'ın vasfı,
3. Dâbbetü'l-arz'ın çıkış zamanı,
4. Dâbbetü'l-arz'ın çıkacağı mekân,
5. Dâbbetü'l-arz'ın çıkış şekli,
6. Dâbbetü'l-arz'ın çıkmasındaki hikmet,
7. Dâbbetü'l-arz'ın görevi

Bu hususları açıklayarak, "Dâbbetü'l-arz"dan maksadın ne olduğunu ortaya koymaya çalışalım:

1. Dâbbetü'l-Arz'ın Çıkışına Sebep Olan Sözün Gerçekleşmesi

Ayete göre "Dâbbetü'l-arz"'ın ortaya çıkması "sözün başlarına gelmesi"nden sonra olacaktır. Buradaki "söz"den maksadın Allah'ın azap¹⁶ ve hucceti¹⁷ olduğu, "gerçekleşmesi"nden maksadın ise kıyametin yaklaşmasına paralel olarak önce alametlerinin ortaya çıkması¹⁸ ve akabinde de, حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ ayetinde de ifade edildiği gibi¹⁹ Allah tarafından kendilerine vaat edilen kıyametin vuku bulması²⁰ ve onlara azap edilmesi²¹ olduğu zikredilmiştir.

Ayetteki "söz"den maksadın; Allah'ın kıyametin kopacağı ile ilgili olarak haber vermiş olduğu ayetleri, "gerçekleşmesi"nden maksadın ise; gerçekleşeceği haber verilen kıyametin vuku bulması olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁶ el-Firuzâbâdî, *Tenvîrû'l-Mikbâs*, s. 404; es-sa'lebî, Ebu İshak Ahmed bin Muhammed bin İbrahim, *el-Keşf ve'l-Beyân*, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004, IV, 509; es-Semânî, Ebu'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed b. Abdalcabbar, *Tefsîrû's-Semânî*, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010, III, 202; el-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemalüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zâdû'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, Beyrut: el-Kütübü'l-İslâmî, 1984, VI, 190; İbn Ebî Zemenîn, Ebu Abdullah Muammed b. Abdulah, *Tefsîrû'l-Kur'ân'l-Azîm*, el-Faruku'l-Hadîs, Kahire, 2002, III, 311; eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethû'l-Kadîr el-Câmiu beyne Fenniyyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsîr*, Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 2007, s. 1088.

¹⁷ el-Cevzî, *Zâdû'l-Mesîr*, VI, 190.

¹⁸ el-Kelbî, *et-Teshîl*, 137; eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-Münîr*, III, 121; es-Savî, *Haşiyetü's-Savî*, IV, 414; Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Kitabevi, Tarihsiz, V, 3701; İbn Aşûr, Muhammed Tahir, *Tefsîrû'l-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: ed-Daru't-Tûnisîyyetü, 1984, XIX, 309; el-Merâğî, *Tefsîrû'l-Merâğî*, XX, 21; ez-Zuheyli, Vehbe; *et-Tefsîrû'l-Vasîl*, Beyrut: Darü'l-Fikr el-Muâsıra, 2006, II, 1894; es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefsîr*, İstanbul: Dersâadet, Tarihsiz, II, 419.

¹⁹ İbn Atıyye, *El-Muharrerü'l-Vecîz*, s. 1429.

²⁰ er-Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXIV, 194; Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *Tefsîrû'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil*, Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 2005, III, 371; Tabresî, *Mecmau'l-Beyân*, VII, 319; Neseî, *Medâriku't-Te'vîl*, III, 222; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 3701.

²¹ Tabresî, *Mecmau'l-Beyân*, VII, 320.

2. Dâbbetü'l-Arz'ın Çıkış Zamanı

Dâbbetü'l-arz'ın ortaya çıkış zamanı ve mekânı ile ilgili olarak şu rivayetler zikredilmektedir:

Allah Dâbbe'yi "Onlara âfaktâ ayetlerimizi göstereceğiz"²² ayetinde beyan ettiği gibi kudretinin delillerinden bir delil olarak gösterecektir. Ama bu gösterme, insanların aşına oldukları şekillerden farklı bir şekilde olacaktır²³. Dâbbe, Kıyamet alametlerinden bir alamet olarak²⁴, kıyametin yaklaştığı²⁵, insanların emri bil maruf ve nehy-i ani'l-münkeri terk ettikleri²⁶, müslümanların bozulduğu ve Allah'ın emirlerinin terk edildiği²⁷ bir dönemde çıkacağı ifade edilmiştir. Ayrıca hayırların kesilip, Allah'a yalvaran ve tevbe eden kimsenin kalmadığı²⁸, âlimlerin ölüp ilmin ortadan kalktığı²⁹, güneşin battığı yerden doğup³⁰ İsa (as), Mehdi ve onların tebaaları vefat ettikten sonra³¹ ortaya çıkacağı ve insanların bu canlı ile imtihan olacakları³² da rivayet edilmiştir.

²² Fussilat, 42/53.

²³ et-Tabâtabâî, *el-Mizân*, XV, 317.

²⁴ el-Kelbî, *et-Teshîl*, 137; el-Geylânî, *Tefsîrû'l-Geylânî*, III, 428; Bursevî, İsmail Hakkı b. Mustafa, *Ruhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kurân*, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009, VI, 396; el-Mehdî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed, *el-Bahru'l-Medîd fî Tefsîri'l-Kur'ân'l-Mecîd*, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010, V, 236; Alûsî, Şihabuddin es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ân'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Beyrut: Darü'l-Fıkr, 1993, XX, 33.

²⁵ el-Merâğî, *Tefsîrû'l-Merâğî*, XX, 21; es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, II, 419.

²⁶ es-Sanânî, *Tefsîrû'l-Kurân*, II, 85; et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kurân*, Beyrut, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005, X, 14; es-sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV, 509; es-Semânî, *Tefsîrû's-Semânî*, III, 202; Beğâvî, Muhammedu'l-Huseyn b. Mesûd el-Ferrâ, *Meâlimu't-Tenzîl*, Beyrut, Darü'l-Ma'rife, 1987, III, 428; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VI, 190; VII, 320; es-Suyûtî, Abdurrahman Celâlüddîn, *ed-Dürrü'l-Mensûr fî't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*, Beyrut, Darü'l-Fıkr, 1993, VI, 377; es-sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV, 509; es-Savî, *Haşiyetü's-Savî*, IV, 415; el-Mehdî, *el-Bahru'l-Medîd*, V, 236; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XX, 33; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 3704; el-Merâğî, *Tefsîrû'l-Merâğî*, XX, 21; Ez-Zuheyli, *et-Tefsîrû'l-Vasît*, II, 1894; es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, II, 419; Eş-Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, s. 1088.

²⁷ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl, *Tefsîrû'l-Kur'ân'l-Azîm*, Kahire, Mektebetü Darü't-Türâs, Tarihsiz, III, 374; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 3704; el-Merâğî, *Tefsîrû'l-Merâğî*, XX, 21; Ez-Zuheyli, *et-Tefsîrû'l-Vasît*, II, 1894; es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, II, 419; Santoprak, Zeki, "Dabbetü'l-Arz", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, VII, 395.

²⁸ İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, s. 1429; el-Mehdî, *el-Bahru'l-Medîd*, V, 236; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XX, 33; es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, II, 419.

²⁹ Eş-Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, s. 1088.

³⁰ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XX, 36.

³¹ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XX, 33.

³² el-Cezâirî, Ebu Bekir el-Câbir, *Eyserü't-Tefâsîr li-Kelâmi'l-Aliyyi'l-Kebîr*, Medine, Mektebetü'l-Ulûmî ve'l-Hikemî, 2002, s. 1090.

İbni Mesud'dan da konu ile ilgili olarak şu rivayet gelmektedir: “*Unutulmadan önce tavaf edin, Ku'rân okuyun ve “Lâ ilâhe illallah” deyin. Öyle bir zaman gelecek ki insanlar lailaheilallahı unutacak ve cahiliye şiiirlerine düşecekler. Bu onlar aleyhlerinde söz gerçekleştiği zaman olacak.*”³³

Dâbbe'nin ortaya çıkışı zamanı ile ilgili zikredilen rivayetlerde ortak nokta, dinî anlamda bir bozulmanın olmasıdır. İnsanların Allah'ın emirlerini unuttukları, dinî değerleri hayatlarından söküp attıkları bir dönemde Allah'ın ayetlerinden bir ayet olarak çıkacak. Fakat bu ayet daha önceden gördükleri ve aşına oldukları bir ayet şeklinde olmayacaktır. Alışılmadık bir şekilde olmasındaki hikmet; insanların dikkatini çekmek, belki birazda korkutarak onların iman etmelerini sağlamak olabilir.

Dâbbe'nin ortaya çıkışından bahseden ayetin öncesine bakıldığı zaman da Allah'ın hidayet kaynağı olarak gönderdiği Kur'an ve inkârcı insanların ona karşı olan tutumlarından bahsedilmektedir. İnsanların kalplerini ilâhî hakikatlere kapatıp sağır kesildikleri bir dönemde Allah'ın azabının onlar hakkında gerçekleşeceği ve Dâbbe'nin çıkacağı belirtilmiştir. Bu durumda Dâbbe'nin çıkış zamanının insanlardaki dini hassasiyetin kaybolduğu bir dönemde olabileceğini söyleyebiliriz.

Hadis-i Şerif'te de Dâbbe'nin kıyamet alameti olarak zikredilmesi kıyametten önce, genel gidişatın bozulduğu ve dinî değerlerin unutulduğu bir dönemde çıkacağı görüşünü desteklemektedir.

3. Dâbbetü'l Arz'ın Çıkacağı Mekân

Çıktığı yerle ilgili olarak şu rivayetler zikredilmektedir:

1. Safa Tepesinden çıkacak.³⁴

Huzeyfe (ra)'den onun Safa tepesi'nden çıkacağına dair şu rivayet gelir: Peygamber (sas)'e onun nereden çıkacağını sordum. O da şöyle buyurdu: “Allah'a hürmeten mescitlerin en büyüğü olan Mescid-i Haram'dan çıkacak. Müslümanlar İsa (as) ile Kâbe'yi tavaf ederlerken, Safa tepesi yarılacak ve oradan çıkacak. Ne isteyen ona yetişebilecek nede kaçan ondan kurtulabilecek. İnsanlara mümin ve kâfir diyerek damga vuracak. Müminin yüzü parlak yıldız gibi parlayacak ve gözleri arasında mümin yazacak. Kâfirin ise gözleri arasına siyah bir damga vuracak.”³⁵

³³ es-Semânî, *Tefsîrû's-Semânî*, III, 203; es-Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, VI, 378.

³⁴ el-Firuzâbâdî, *Tenvîrû'l-Mikbâs*, s. 404; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VI, 191; es-Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, VI, 378.

³⁵ et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X,15; es-sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV, 510; Beğâvî, *Meâlimu't-Tenzil*, III, 430; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VI, 191.

Huzeyfe (ra) onun Safa Tepesi'nde çıkmadan önce, biri bazı vadilerde diğeri de bazı Arap kabileleri arasında olmak üzere iki kez daha çıkıp tekrar kaybolacağını zikreder.³⁶ Bu ilk çıktığı yerin Yemen'in en uzak yerleri olduğu da rivayet edilmiştir.³⁷

Üç çıkışının olacağı da rivayet edilmiştir. Önce bazı badiyelerde çıkacak ve gizlenecek. Daha sonra idareciler kan dökerken bazı şehirlerde çıkacak ve tekrar gizlenecek. En sonunda da, insanlar mescitlerin en şereflişinin yanında iken çıkacak. Yer sallanmaya başlayacak ve müminlerden bir taifeden başka herkesi fırlatıp atacak. O müminler de: "*Bizi Allah'dan hiçbir şey kurtaramaz.*" derlerken Dâbbe onların üzerine çıkacak ve müminlerin yüzünü yıldızlar gibi parlatacak. Sonra hareket edecek. Ne koşan hiçbir kimse ona yetişebilecek ne de kaçan ondan kurtulabilecek. Sonra namaz kılan birine varacak ve "*Vallahi sen namaz ehli değilsin*" diyecek. Müminin yüzünü aydınlatıp kâfirin burnunu kıracak.³⁸

İbni Mesud'dan da onun Safa Tepesi'den çıkacağı rivayet edilmiştir.³⁹

2. Ecyad Kabilesinden çıkacak.⁴⁰

3. Tihamedeki vadilerden birinde çıkacak.⁴¹

Bununla ilgi olarak İbni Abbas'a atfedilen şu rivayet zikredilir: "*O, tüyü, kılları ve dört ayağı olup, Tihamedeki vadilerden birinde çıkacak bir canlıdır.*"⁴²

4. Sedom denizinden çıkacak.⁴³

Dâbben'nin çıkacağı yerle ilgili birbirinden farklı görülmektedir. Bunlar arasında bir tercihte bulunmak mümkün değildir. Zikredilen rivayetler Kur'an'a ve sahih hadislerle dayanmamaktadır. Tefsir kaynaklarının genelinde, bir tenkit süzgecinden geçirilmeden nakil yoluyla zikredilmiştir.

³⁶ es-Sanânî, *Tefsîrû'l-Kurân*, II, 84; et-Taberî, *Câmu'l-Beyân*, X,15; es-Semânî, *Tefsîrû's-Semânî*, III, 202.

³⁷ Beğâvî, *Meâlimu't-Tenzîl*, III, 429.

³⁸ eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-Münîr*, III, 122; es-Savî, *Haşiyetü's-Savî*, IV, 414; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 3703.

³⁹ es-Semânî, *Tefsîrû's-Semânî*, III, 202; Beğâvî, *Meâlimu't-Tenzîl*, III, 430; en-Nisâburî, Mahmud b. Ebu'l-Hasan, *İcâzü'l-Beyân an Meânî'l-Kur'ân*, Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslâmî, 1995, II, 236; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VI, 191.

⁴⁰ el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VI, 191.

⁴¹ el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VI, 191.

⁴² es-Sanânî, *Tefsîrû'l-Kurân*, II, 84; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VI, 19.

⁴³ el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VI, 191.

4. Dâbbetü'l-Arz'ın Çıkış Şekli

Dâbbe'nin çıkış şekli ile ilgili de birçok görüş zikredilmiş olup onlardan bazıları şunlardır:

1. İbni Mesud'a dayandırılan görüşe göre, Safa Tepesi'den koşan bir at gibi çıkacak. Fakat üç günde ancak üçte biri çıkabilecek.⁴⁴

2. Üç çıkışı olacaktır. Önce bazı badiyelerde çıkacak ve sonra gizlenecek. Daha sonra idareciler kan dökerken bazı şehirlerde çıkacak ve tekrar gizlenecek. En sonunda da, insanlar mescitlerin en şereflişinin yanında iken çıkacak.⁴⁵

3. Elinde Musa (as)'ın asası olduğu halde çıkacak.⁴⁶

4. "Yerden çıkaracağız" denmesinden onun üreme yolu ile değil de diğer haşereler gibi meydana geleceğine delalet eder.⁴⁷

5. Yerden çıkması, yerin içerisinde olduğu ve kıyametten önce yarılma ile birlikte çıkacağına bir rumuz olabilir. İnsanların kâmil birer insan olarak çıkması gibi.⁴⁸

Dâbbe'nin çıkışı ile ilgili zikredilen görüşlere katılmıyoruz. Dâbbe'den kastın ne olduğunu açıklarken onun çıkış şeklini de açıklayacağımız için burada o konuya girmeyeceğiz.

5. Dâbbetü'l-Arz'ın Çıkmasındaki Hikmet

Dâbbenin çıkış sebebi ile ilgili olarak da şu hususlar zikredilmektedir:

1. Allah Dâbbe'yi, kâfirlere önceki yaptıkları amellerinin cezasını tattırmak istediği için çıkaracaktır.⁴⁹

⁴⁴ es-Semânî, *Tefsîrü's-Semânî*, III, 202; Beğâvî, *Meâlinu't-Tenzîl*, III, 430; Nisâburî, *İcâzü'l-Beyân*, II, 236; el-Cevzî, *Zâdû'l-Mesîr*, VI, 191.

⁴⁵ eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-Münîr*, III, 122; es-Savî, *Haşiyetü's-Savî*, IV, 414; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 3703.

⁴⁶ el-Firuzâbâdî, *Tenvîrü'l-Mikbâs*, s. 404.

⁴⁷ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XX, 36.

⁴⁸ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XX, 37.

⁴⁹ İbn Atıyye, *el-Muharriü'l-Vecîz*, s. 1429.

2. Allah, yeniden dirilişi inkâr edenler için çıkaracak. Yerden Dâbbe'yi çıkararak ölüleri nasıl dirilteceğini gösterecektir.⁵⁰ Bu durum O'nun kudretinin kemaline delalet etmiş olacaktır.⁵¹

Dâbbe'nin ortaya çıkmasındaki hikmetin, Allah'ın yeniden diriliş hakkındaki güç ve iradesinin ortaya konulması olduğunu söyleyebiliriz. Kur'an'da Ahiret inancı Allah inancı ile birlikte sıkça zikredilir. Ahiretin varlığı konusu çoğu zamanlarda tartışma konusu olmuş ve Allah inancından daha fazla inkâr edilmiştir. Kur'an'ın ilk nazil olduğu Mekke toplumu da Allah'a inanmakla birlikte Ahirete ve yeniden dirilişe inanmıyorlardı.⁵² Allah, insanlardaki bu inanç zafiyetini gidermek için bir taraftan teorik bilgiler verirken, diğer taraftan da bunun ne şekilde olacağını örneklerle gösterir. İnsanları yoktan var etmeye güç yetirenin, onları ölüp toz haline geldikten sonra tekrar diriltmeye güç yetireceğini bildirir.⁵³ Ashb-ı Kehf'i 309 sene uyuttuktan sonra tekrar uyandırmasını⁵⁴, İbrahim (as)'ın dört tane kuşu alıp, bunları kesip ve her bir parçasını bir tepeye koyduktan sonra onları çağırmasından onların da canlanarak kendisine doğru gelmesinden⁵⁵ yüz yıl uyutulduktan sonra uyandırılan ve ölmüş eşeği tekrar diriltlen kişiden bahseder.⁵⁶

Dâbbetü'l Arz'ın ortaya çıkışı genel manada dinden uzaklaşmanın olduğu bir döneme rastlamaktadır. İnsanlar iman noktasında zayıf olmakla birlikte Ahirete iman konusunda daha fazla zafiyet içerisinde olacak olabilirler. Allah, böyle bir ortamda insanlardaki yeniden diriliş hakkındaki tereddütlerini gidermek için yerden *Dâbbetü'l-arz* denilen bir canlıyı çıkaracak. Var olan her şey O'nun ayetlerinden bir ayet olmakla birlikte, bu canlı var oluş şekli ile alışılmış şekillerinden farklı bir şekilde olacaktır.

6. Dâbbetü'l-Arz'ın Görevi

Dâbbe'nin çıktıktan sonra ne yapacağı ile ilgili olarak da değişik görüşler zikredilmiştir. Ayette insanlarla konuşacağı belirtilirken, Hadis-i Şerifte ise yanında Musa (as)'ın asası ile Süleyman (as)'ın mührü olacağı, asa ile müminlerin yüzlerini aydınlatırken mühür ile de kâfirlerin burunlarını kıracağı rivayet edilmiştir.⁵⁷ Yine İblisi öldüreceği⁵⁸, insanlara kötü fiillerini

⁵⁰ İbn Aşûr, *Tefsîrû't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XIX, 310.

⁵¹ El-Geylânî, *Tefsîrû'l-Geylânî*, III, 428.

⁵² Neml, 27/67-68; Yâsîn, 36/47; Zührûf, 43/20.

⁵³ Yâsîn, 36/78-79.

⁵⁴ Kehf, 18/25.

⁵⁵ Bakara, 2/260.

⁵⁶ Bakara, 2/259.

⁵⁷ İbn Mâce, "Fiten", 31.

haber vererek mümin ile kâfirin arasını ayırt edeceği⁵⁹ de yapacağı fiiller arasında zikredilmiştir.

Konuşmasından maksadın ne olduğu ile ilgili olarak şu hususlar rivayet edilmiştir; şu mümin şu kâfir şeklinde konuşarak haber vermesi⁶⁰, kendisinin Allah'ın ayetlerinden olduğunu ve insanların buna inanmadıklarını söylemesidir⁶¹. Allah'ın laneti zalimlerin üzerine olsun demesi⁶² ve insanların anlayacakları dilden onlarla konuşarak kıyametin kopacağını onlara haber vermesi⁶³ ve İslam'dan başka diğer dinlerin batıl olduğunu söylemesidir⁶⁴. İnsanları damgalaması⁶⁵, onları yaralaması⁶⁶ ve diğer dinleri batıl kılmasıdır⁶⁷.

Asa ile müminlerin yüzlerini aydınlatırken mühür ile de kâfirlerin burunlarını kıracağı rivayet edilmiştir⁶⁸. Yine yanında Musa (as)'ın Asa'sı ile Süleyman (as)'ın Mührü'nün olmasından kastın; bu kişinin maddi ve manevi birçok harikalıklara sahip olacağı ve bir İslam devleti kuracak güce sahip olacağına işaret ettiği zikredilmiştir.⁶⁹

Dâbbe'nin çıkışından bahseden ayete ve öncesindeki ayetlere baktığımızda iki husus dikkat çekmektedir: insanların ilâhî emirler karşısında duyarsızlaşması ve bunun akabinde onlara verilecek olan ilâhî ceza. Dâbbe de gerçekleşecek olan bu cezanın akabinde çıkacak ve insanların Allah'ın ayetlerine inanmadıklarına vurgu yapacaktır. Buradan hareketle Dâbbe'nin görevinin kötü gidişatı düzeltmek olabileceğini söyleyebiliriz.

⁵⁸ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XX, 36.

⁵⁹ el-Geylânî, *Tefsîrû'l-Geylânî*, III, 428.

⁶⁰ et-Taberî, *Câmuu'l-Beyân*, X,16; es-Semânî, *Tefsîrû's-Semânî*, III, 203; Beğâvî, *Meâlimu't-Tenzîl*, III, 428.

⁶¹ el-Fîruzâbâdî, Mecidüddin Muhammed b. Yakup, *Tenwîrû'l-Mikbâs*, 404; et-Taberî, *Câmuu'l-Beyân*, X,17; Beğâvî, *Meâlimu't-Tenzîl*, III, 428; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 371; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VI, 193; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, VII, 321; el-Mehdî, *el-Bahru'l-Medîd*, V, 236; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XX, 37.

⁶² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 371.

⁶³ Tabresî, *Mecmau'l-Beyân*, VII, 320; Bursevî, *Ruhu'l-Beyân*, VI, 396.

⁶⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 371.

⁶⁵ et-Taberî, *Câmuu'l-Beyân*, X,16; es-sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV, 509; es-Semânî, *Tefsîrû's-Semânî*, III, 203.

⁶⁶ es-Semânî, *Tefsîrû's-Semânî*, III, 203.

⁶⁷ es-sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV, 509; Beğâvî, *Meâlimu't-Tenzîl*, III, 428; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VI, 193.

⁶⁸ et-Taberî, *Câmuu'l-Beyân*, X,16; es-Semânî, *Tefsîrû's-Semânî*, III, 202; Beğâvî, *Meâlimu't-Tenzîl*, III, 429; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VI, 192.

⁶⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 3703.

7. Dâbbetü'l-Arz'ın Vasfı

Dâbbetü'l-arz'ın nasıl bir canlı olduğu ile ilgili olarak, çoğu gerçeklikten uzak, senet ve metin açısından tenkit edilebilen İsrâiliyat türünden, birbirinden farklı çok değişik görüşler zikredilmiştir. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

a. İbni Abbas'a atfedilen bir rivayete göre tüyleri, saçları ve dört ayağı olan bir canlıdır.⁷⁰

b. Başı öküz başı, gözleri domuz gözü, kulakları fil kulağı, boynuzları deve boynuzu, boynu deve kuşu boynu, göğsü aslan göğsü, derisi kaplan derisi, ayakları deve ayağı gibi ve her iki mafsalinın arası on iki zira olan bir canlıdır.⁷¹

c. Bütün canlıların yaratılış özelliklerini kendisinde toplamış bir canlıdır.⁷²

d. Boyu 60 zira olan⁷³ ve Deccal için haber elde etmeye çalışan casus anlamına gelen⁷⁴ Cessâse'dir. ⁷⁵ Tüy ve dört ayağının yanında ikide kanadı olup, isteyen ona yetişemeyecek, kaçan da ondan kurtulamayacaktır.⁷⁶

e. O görülmemiş, duyulmamış mucizevî bir canlıdır.⁷⁷

f. Vasfı açıklanmamış, yeryüzünde debelenen bir canlıdır.⁷⁸

g. Âdemoğulları hilkatinde olup kendisi bulutların üzerinde ayakları ise yerde olan bir canlıdır.⁷⁹

h. Hz. Ali'den gelen görüş ise bunlardan tamamen farklıdır. O Dâbbe; kuyruğu olan bir canlı değil, sakalı olan bir canlıdır⁸⁰ şeklinde tarif etmekle hayvandan daha ziyade bir insana benzetmiştir.

⁷⁰ es-Sanânî, *Tefsîrû'l-Kurân*, II, 84; Et-Taberî, *Câmu'l-Beyân*, X, 16; es-Semânî, *Tefsîrû's-Semânî*, III, 202; Nisâburî, *İcâzü'l-Beyân*, II, 236; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VI, 190; es-Suyûtî, *ed-Dürü'l-Mensûr*, VI, 378.

⁷¹ es-Semânî, *Tefsîrû's-Semânî*, III, 202; Beğâvî, *Meâlimu't-Tenzîl*, III, 429; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VI, 190; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'l-Azîm*, III, 376.

⁷² İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, s. 1429.

⁷³ Nesefî, *Medâriku't-Te'vîl*, III, 222; Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl*, II, 776; El-Kelbî, *et-Teshîl*, 137; eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-Münîr*, III, 121; Konevî, *İsâmüddîn İsmail bin Muhamed el-Hanefî, Hâşiyetü'l-Konevî Alâ Tefsîri'l-Beydâvî*, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmîyye, 2001, XIV, 449; es-Savî, *Hâşiyetü's-Savî*, IV, 414; eş-Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, s. 1088.

⁷⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 3702.

⁷⁵ Nesefî, *Medâriku't-Te'vîl*, III, 222; Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl*, II, 776; El-Kelbî, *et-Teshîl*, 137; eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-Münîr*, III, 121; Konevî, *Hâşiyetü'l-Konevî*, XIV, 449; es-Savî, *Hâşiyetü's-Savî*, IV, 414; eş-Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, s. 1088.

⁷⁶ Nesefî, *Medâriku't-Te'vîl*, III, 222; Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl*, II, 776; eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-Münîr*, III, 121; Konevî, *Hâşiyetü'l-Konevî*, XIV, 449; es-Savî, *Hâşiyetü's-Savî*, IV, 414.

⁷⁷ es-Sâbûnî, *Safoetü't-Tefsîr*, II, 419.

⁷⁸ el-Cezâirî, *Eyserü't-Tefsîr*, s. 1090.

⁷⁹ İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, s. 1429.

1. Ahir zamanda artması beklenen ve manevî özellikleri itibariyle hayvan gibi olan, hatta onlardan daha aşağı seviyede bulunan şerir insanları simgeleyebilir.⁸¹

k. Bir insandır.⁸² Bidat ehli ile münazara edecek.⁸³

Dâbbetü'l Arz'ın canlı bir varlık olduğu hakkında fikir birliği olmasına rağmen nasıl bir canlı olduğu ile ilgili olarak çok değişik görüşler zikredilmiştir. Yukarıda zikredilen görüşlerin çoğu isrâiliyât nevindendir. Bu görüşler içerisinde en isabetli olanın Hz. Ali'ye atfedilen, Şevkânî ve Muhammed Hamdi Yazır'ın da benimsediği görüştür. Hz. Ali onun sakalı olan bir canlı olduğunu söylerken Şevkânî ve Yazır ise insan olduğunu söylemişlerdir.

Hafif yürüme ve debelenme anlamına gelen “debb” ve “debîb” kelimesinden türemiş olan Dâbbe, insan için kullanıldığı gibi hayvanat ve haşarat için de kullanılır.⁸⁴ Dâbbe kelimesi de bu fiilden fail olup *debelenen* demektir.⁸⁵ “Yerde hiçbir dâbbe yok ki rızkı Allah’a ait olmasın” ayeti de insanlar için kullanılabileceğini göstermektedir. Bu ayette de nekre olarak gelmesi, bunun bilinen Dâbbelerden farklı bir Dâbbe anlamına geldiğine delalet eder. Konuşan Dâbbe denmesi de bunun insan olduğu görüşünü desteklemektedir. Recul de bir Dâbbe olduğundan dolayı bu bir insandır.⁸⁶ Elinde Hz. Süleyman'ın mührü ve Hz. Musa'nın asası olacak⁸⁷ hadis-i şerifi de bu kişinin maddi ve manevi birçok harikalıklara sahip olacak bir İslam devleti kurup, güce sahip olacağına işaret etmektedir. Ve bu kişi şerli kimselerden değil hayırlı kimselerden olacaktır. Dâbbe denmesinin sebebi hikmeti ise; bu kişinin kâfirlere karşı haşin olacağı ve Allah’a göre ise, onu çıkarmanın yerden bir canlıyı çıkarmak gibi kolay bir şey olacağını anlatmak içindir.⁸⁸

Onun insan olmadığını söyleyenlerin en önemli delillerinden biri ayette yer alan “*yerden bir canlı çıkardık*” şeklindeki bölümüdür. Onlara göre Allah bu canlıyı yerden çıkarmıştır, insan olsa idi böyle bir ifade kullanılmazdı.

“*Yerden çıkma*” ifadesi üreme yolu ile dünyaya gelen canlılar için değil, haşereler gibi canlılar için kullanılır.⁸⁹

⁸⁰ es-Semânî, *Tefsîrû's-Semânî*, III, 202; Beğâvî, *Meâlinu't-Tenzîl*, III, 429; 236; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'l-Azîm*, III, 376; eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-Münîr*, III, 122.

⁸¹ Sarıtoprak, Zeki, *Dabbetü'l-Arz*, VII, 394.

⁸² Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 3702; eş-Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, s. 1088.

⁸³ eş-Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, s. 1088.

⁸⁴ İbn Aşûr, *Tefsîrû't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XIX, 310; et-Tabâtabâî, *el-Mizân*, XV, 317.

⁸⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 3701.

⁸⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 3702.

⁸⁷ Tirmîzî, “*Kitab-ı Tefsîrî'l-Kur'ân*”, 27:1.

⁸⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 3703.

⁸⁹ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XX, 36.

"Yerden çıkarma" ifadesinden kastedilen mananın ne olduğunu anlamak için Kur'an'ın geneline bakmamız gerekmektedir. Bu anlamda *أَنْشَأَكُمْ مِّنَ الْأَرْضِ* "sizi yerden inşa etti" ve *أَتَيْنَكُمْ مِّنَ الْأَرْضِ* "sizi yerden bitirdi" şeklinde iki kullanım şeklini görmekteyiz. Yaratma anlamında kullanılan *نَشَأَ* "neşe" fiili; ilk insanın yaratılışı⁹⁰, insanın anne rahminde şekillenmesi⁹¹ ve insanların yaratılışı⁹² hakkında kullanılmıştır. Şu ayetlerde de "yerden yarattı" anlamında yerle bitişik olarak kullanılmış ve ilk insanın topraktan yaratılışı kastedilmiştir.

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَأَمَرُوا آلَهُمَ مَعَكُمْ إِذْ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ
وَأَسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوا لَهُمْ تُوْبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ

"Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka bir ilâhınız yoktur. O sizi yerden (topraktan) yarattı. Ve sizi orada yaşattı. O halde O'ndan mağfiret isteyin; sonra da O'na tevbe edin. Çünkü Rabbim (kullarına) çok yakındır, (dualarını) kabul edendir."⁹³

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ كِبَارَ الْأَيْمِ وَالْقَوَائِمِ إِلَّا اللَّعْمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنشَأَكُمْ مِّنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْنَةُ فِي
بَطْنٍ أُنْهَابَكُمْ فَلَا تُرْكَوْا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى

"Ufak tefek kusurları dışında, büyük günahlardan ve edepsizliklerden kaçınanlara gelince, bil ki Rabbin, affı bol olandır. O, sizi daha topraktan yarattığı zaman ve siz annelerinizin karımlarında bulunduğunuz sırada (bile), sizi en iyi bilendir. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir."⁹⁴

Bu ayetlerde insanın yaratılışını ifade etmek için "*أَنْشَأَكُمْ مِّنَ الْأَرْضِ*" ifadesi kullanılmış. İlk insan olan Âdem (as)'ın topraktan yaratılmasından dolayı tüm insanlığın şahsında Âdem (as) kastedilmiştir.

İnsanın yaratılması ile ilgili olarak kullanılan *أَتَيْنَكُمْ مِّنَ الْأَرْضِ* "sizi yerden bitirdi" ifadesinde de aynı durum söz konusudur. Âdem (as) ın topraktan yaratılması ve tüm insanlığın ona nispet edilmesinden dolayı böyle bir ifade kullanılmıştır.

"Yerden çıkardı" ifadesinde de buna benzer bir durum vardır. Çıkarma anlamında kullanılan *أَخْرَجَ* fiili; ölüleri diriltme⁹⁵, ölümden sonra yeniden diriliş⁹⁶, öldürmek ve diriltmek⁹⁷ anlamlarında kullanılmıştır. "Yerden çıkardı"

⁹⁰ En'am, 6/98.

⁹¹ Mü'minûn, 23/14.

⁹² Mülk, 67/23.

⁹³ Hud, 11/61.

⁹⁴ Necm, 53/32.

⁹⁵ Mâide, 5/110.

⁹⁶ A'raf, 7/25.

⁹⁷ Rum, 30/19.

derken Dâbbe'nin neyden yaratılmış olduğuna işaret edilmiş olabilir. "Yerden" denildiğine göre topraktan yaratılmış bir canlı olabilir.

Ayette Dâbbe'nin insanlarla konuşmasından bahsetmesi, insanları uyarmak gibi bir görevinin olması, "yerden inşa etmek", "yerden bitirmek" gibi ifadelerin insanlar için kullanılması ve Hadislerde yapılan tariflerinin diğer canlılardan ziyade insanı anımsatmasından dolayı bir insan olabileceğini söyleyebiliriz.

Sonuç

Kıyametten önce çıkacağı ifade edilmiş olan Dâbbetü'l Arz'ın ne olduğu ile ilgili olarak birbirinden farklı değişik görüşler ileri sürülmüştür. Ayeti, öncesi ve Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde incelediğimiz zaman, onun insanları uyarmak gibi bir görevinin olduğunu anlayabiliriz. İnsanlar dine karşı duyarsız hale geldikten sonra gönderilecek ve onları Allah'ın ayetlerine davet edecek.

Dâbbe'nin nasıl bir canlı olduğu hakkında çok değişik görüşler zikredilmiş olsa da, şu delillerden dolayı onun bir insan olabileceğini söyleyebiliriz:

1. Dâbbe kelimesinin diğer canlılar için kullanıldığı gibi insan için de kullanılması,
2. İnsanlarla konuşan bir canlı olması,
3. Gönderiliş gayesinin insanları uyarmak olması,
4. Allah'ın bugüne kadar uyarıcı olarak sadece insanlar içerisinde birini seçmiş olması,
5. "Yerden inşa etmek", "yerden bitirmek" ve "yerden çıkarmak" gibi ifadelerin insanın yaratılışından bahseden ifadeler olması
6. Hadis-i Şerifte bir elinde Musa (as)'ın asası, diğer elinde ise Süleyman (as)'ın mührünün olacağından bahsetmiş olması. Asa ve mühür güç ve otoriteyi sembol ederken, müminin yüzünün aydınlatılması ve kâfirin burnunun kırılması ise fiillerin neticesini ifade eder. Yani o kişinin Müslümanlar lehine yaptığı fiillerden Müslümanlar sevinip mutlu olurlarken kâfirlere karşı sağlamış olduğu üstünlük ile de adeta onların burunlarını kırarak.

Kaynakça

- Alûsî, Şihabuddin es-Seyyid Mahmûd, *Râhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ân'ı-l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Beyrut: Darü'l-Fıkr, 1993.
- Beğâvî, Muhammedu'l-Huseyn b. Mesûd el-Ferrâ, *Meâlîmu't-Tenzîl*, Beyrut, Darü'l-Ma'rife, 1987.
- Beydâvî, Nasuruddin Ebu Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, Beyrut: Dar-ü Sâder, 2001.
- Bursevî, İsmail Hakkı b. Mustafa, *Ruhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kurân*, Beyrut: Darü'l-Kutübi'l-İlmiyye, 2009.
- Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemalüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, Beyrut: el-Kütübü'l-İslâmî, 1984.
- Cezâirî, Ebu Bekir el-Câbir, *Eyserü't-Tefâsîr li-Kelâmi'l-Aliyyi'l-Kebîr*, Medine, Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hikemi, 2002.
- Demirci, Muhsin, *Tefsîr Usulü*, İstanbul: İFAV, 2011.
- Ebû Davud, Sleyman bin el-Eşâ's, *Sünen-ü Ebî Dâvud*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Fîruzâbâdî, Mecidüddin Muhammed b. Yakup, *Kâmûsi'l-Muhît*, Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 2005.
- , Mecidüddin Muhammed b. Yakup, *Tenvîrü'l-Mikbâs min Tefsîri İbni Abbâs*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008.
- Geylânî, Muhyiddin Abdulkadir, *Tefsîrü'l-Geylânî*, Beyrut: Darü'l-Kutübi'l-İlmiyye, 2009.
- İbn Aşûr, Muhammed Tahir, *Tefsîrü't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: ed-Daru't-Tûnisiiyetü, 1984.
- İbn Atıyye, Ebu Muhammed Abdulhak b. Atıyye el-Endülisî, *El-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Beyrut: Dar-ü İbni Hazm, 2002.
- İbn Ebî Zemenîn, Ebu Abdullah Muammer b. Abdulah, *Tefsîrü'l-Kur'ân'ı-l-Azîm*, el-Faruku'l-Hadîs, Kahire, 2002.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl, *Tefsîrü'l-Kur'ân'ı-l-Azîm*, Kahire, Mektebetü Darü't-Türâs, Tarihsiz.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah, Muhammed bin Yezîd, *Sünen-ü İbni Mâce*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Manzur, Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, İran, 1405 h.
- Kelbî, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ahmed b. Cüzeyy, *et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Konevî, Isâmüddîn İsmail bin Muhamed el-Haneî, *Hâşiyetü'l-Konevî Alâ Tefsîri'l-Beydâvî*, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.

- Mehdî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed, *el-Bahru'l-Medîd fî Tefsîri'l-Kur'ân'l-Mecîd*, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010.
- Merâgî, Ahmed Mustafa, *Tefsîrû'l-Merâgî*, Beyrut: Dar-u İhyâu't-Turâs, Tarihsiz.
- Mücahid b. Cebr, Ebu'l-Haccâc, *Tefsîr'ü-Mücahid*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.
- Müslim, Ebu'l-Huseyin Müslim el-Haccâc, *Sahih-i Müslüm*, İstanbul: Çağrı Yayınevi, 1992.
- Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *Medârîku't-Te'vîl ve Hakâîku't-Tenzîl*, İstanbul, Pamuk Yayınları, Tarihsiz.
- Nisâburî, Mahmud b. Ebu'l-Hasan, *İcâzü'l-Beyân an Meâni'l-Kur'ân*, Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslâmî, 1995.
- Razi, Muhammed b. Ömer, *Mefâtîhu'l-Gayb*, Beyrut: Darü'l-Fıkr, 2005.
- Sa'lebî, Ebu İshak Ahmed bin Muhammed bin İbrahim, *el-Keşf ve'l-Beyân*, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, İstanbul: Dersaadet, Tarihsiz.
- Sanânî, Abdurrezzak b. Hemmâm, *Tefsîrû'l-Kurân*, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, Tarihsiz.
- Saritoprak, Zeki, *"Dâbbetü'l-arz"*, İslam Ansiklopedisi, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.
- Sâvî, Şeyh Ahmed, Haşiyetü's-Sâvî alâ Tefsîri'l-Celâleyn, Darü'l-Fıkr, Beyrut, 1998.
- Seâlebî, Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf Ebî Zîr, *el-Cevâhirü'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâr-ü İhyâi't-Türâsî'l-Arabiyyi, 1997.
- Semânî, Ebu'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed b. Abdalcabbar, *Tefsîrû's-Semânî*, Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010.
- Suyûtî, Abdurrahman Celâlüddîn, *ed-Dürri'l-Mensûr fî't-Tefsîri'l-Me'sûr*, Beyrut, Darü'l-Fıkr, 1993.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethü'l-Kadîr el-Câmiu beyne Fenniyyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefâsîr*, Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 2007.
- Şirbînî, Muhammed Ahmed el-Hatîb, *es-Sirâcü'l-Münîr*, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004.
- Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut: Dar-ü İhyâi't-Türâsî'l-Arabiyyi, 2006.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kurân*, Beyrut, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.

Tabersî, Ebu Ali el-Fadl el-Hasan bin el-Fadl, *Mecmau'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, Çağrı Yayınevi, İst. 1992.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul: Eser Kitabevi, Tarihsiz.

Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *Tefsîrü'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl*, Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 2005.

Zuheyli, Vehbe; *et-Tefsîrü'l-Vasît*, Beyrut: Darü'l-Fikr el-Muâsıra, 2006.